

KONCEPT RESILIENCE SPOLEČNOSTI A OTÁZKA JEHO APLIKACE U STÁTŮ JAKO ČESKÁ REPUBLIKA

KONCEPTS OF RESILIENCE AND TRABLES WITH THEIR APLICATION IN PEACEFUL EUROPEAN STATES SUCH CZECHIA

Bohuslav PERNICA, Luboš ČÍPA
bohuslav.pernica@upce.cz

Abstract

An influx of terrorist activities in 2000's and hybrid warfare against Western-style democracies brought a renaissance of concept of societal resilience which was rather vital for nation states during the Cold war. This article deals with the issue of societal resilience concept and its application in the Czech Republic. Three academic concepts of resilience of society against terrorism are discussed in the paper. Besides, authors discussed the question of the construction of a national concept of societal resilience against contemporary security threats and its applicability in a peaceful society such the Czech Republic is. Furthermore, authors scrutinized using of the term of national resilience in the Czech security strategies and other documents shaping the national security policy and they proposed to form a national concept of resilience.

Key words

Resilience, society, concept, terrorism, nation.

Úvod

Vzestup asymetrických hrozeb na prahu 21. století v podobě globálního terorismu kombinovaný s nástupem hrozeb hybridních v první polovině jeho druhé dekády, ale i světová finanční krize v závěru prvního desetiletí 21. století mohou být považovány za příčiny vzednutí vlny zájmu o problematiku resilience (odolnosti) státu, společnosti, ekonomiky, regionu, komunity, hospodářského sektoru, banky, výrobního podniku apod. Pokud již některé státy přímo nezačaly pracovat s pojmem resilience ve svých bezpečnostních dokumentech, jako to učinila Česká republika v *Bezpečnostní strategii ČR 2011* [6] prostřednictvím termínu *odolnost*, pak zejména v posledních pěti letech lze v rámci společenských věd alespoň zaznamenat nárůst odborných článků pracujících s konceptem resilience společnosti, např. [9, 15, 20]. S konceptem sociální resilience pracuje ve svých analýzách také Institute for Economics and Peace v rámci *Global Peace Index* a tzv. pozitivního míru. [17] Cílem tohoto článku je přiblížit pojem resilience (odolnosti) společnosti z pohledu několika vybraných konceptů a ukázat jak s konceptem resilience (odolnosti) společnosti zatím pracují české bezpečnostní dokumenty.

Společnost a její resilience

Podle Bertolda Brechta: „*Základem lidského světa nemůže být izolovaný jednotlivec, nýbrž dva lidé, jimiž začíná společnost.*“ Ta má v případě státu povahu národa. Podle Gaveta: „*Hmotně jest národ jen souhrn nejrůznějších jednotlivců. Jeho jednota a osobnost jsou podstaty mravní. Jsou to výsledky společné historie, téhož vývoje, téže oddanosti a lásky k zvláštnímu*

úroku národa ve sboru lidstva.“ [16, s. 92] Z Jandourkovy učebnice sociologie [21] pak můžeme postulovat, že společnosti či dokonce národy jsou společenstvím lidí, mezi nimiž vznikají vztahy. Ty se vedle chování individuů tvořících takovéto společenství, kde se lidé např. shromažďují do zájmových skupin, zakládají instituce či určují normy lidského chování, stávají právě předmětem zkoumání sociologie a jiných sociálních věd. Sama sociologie podle různých třídících znaků pracuje s různými typologiemi společností (např. tradiční, moderní, post-moderní), institucí i samotných skupin s tím, že ji např. zajímá jejich topologie (pyramida, síť), stratifikace, demografické a etnické složení či mobilita jedinců vstupujících nebo se přímo rodících do takových sociálních struktur, proto aby vysvětlila důvody existence takových vztahů.

Bez ohledu na absenci univerzální definice společnosti jdoucí napříč časem, kulturami a státy se s pojmem společnosti pracuje rovněž v mnoha společensko-vědních konceptech. Jedním z takových konceptů je např. teoretický koncept národního státu, s kterým pracuje mezinárodní právo veřejné [28] a který je založen na definování minimálních znaků státního útvaru, aby mohl být vůbec uznán společenstvím států za jeho plnohodnotného člena. Jde o tři atributy: (1) vlastní (geografický) prostor (2) obývaný alespoň jedním člověkem, který je sto tento prostor (3) hájit a spravovat, tj. determinovat jeho podobu a (právně) regulovat chování společnosti v pevně vymezeném prostoru, tj. určovat řád spravovaného místa. Na třech attributech je založen také teoretický koncept ekonomiky. [35] Ten však nemusí být omezen teritoriálně jen na: (1) producenty zboží a služeb, tj. firmy, (2) spotřebitele zboží a služeb a prvotní vlastníky ekonomických faktorů, tj. domácnosti a (3) vládu, tj. stát, zapojující se do ekonomických vztahů na území, které je pod jeho kontrolou. Ekonomika, podobně jako společnost totiž překračují většinou hranice státu.

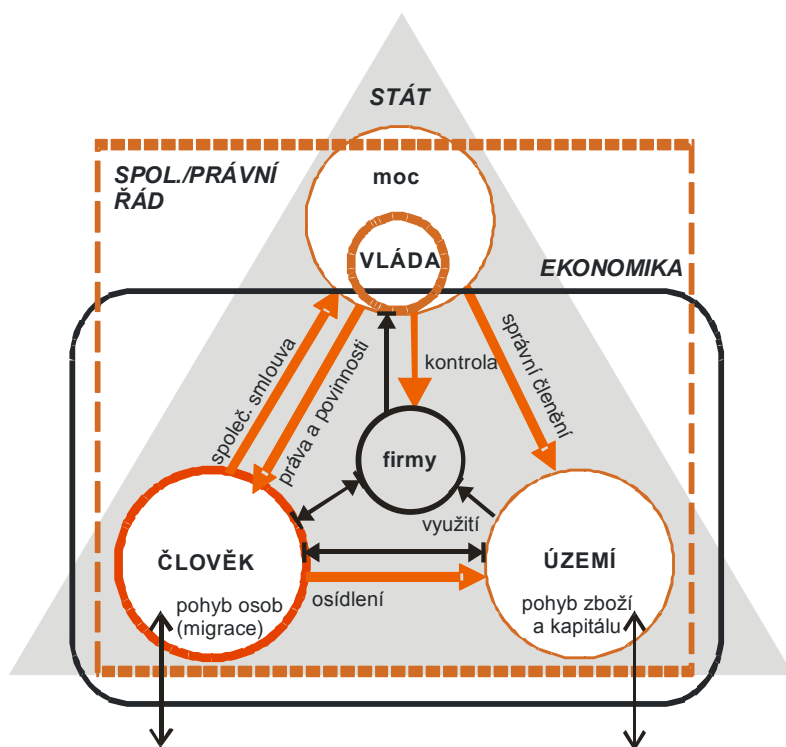
pramen: [33]

Obr. 1
Pestoffův model společnosti a ekonomiky

Užitečným „trojbodovým“ teoretickým konceptem vysvětlujícím společenské vztahy uvnitř společnosti, jejíž směřování je ovládáno ideologickými proudy, je také koncept Pestoffova trojúhelníku [31] zachycený na **obr. č. 1**. V rámci tohoto modelu se poměry ve státě

(společnosti) formují činností trhu, státu a občanů a při převládnutí jednoho z těchto aktérů nad ostatními směřuje stát (společnost) ke komunismu, anarchismu, anebo neoliberalismu.

Všechny tři koncepty (mezinárodně-právní, ekonomický a politický/sociologický) byly představeny v pořadí, ve kterém narůstá složitost vztahů, které jako modely s vysokým stupněm abstrakce reality reprezentují. Tyto koncepty propojit a vytvořit model státu, ekonomiky a společnosti, jako je tomu v případě **obr. č. 2**. Z něj si lze uvědomit nejenom základní úroveň složitosti vztahů uvnitř státu, národní ekonomiky a společnosti, ale také skutečnost, že stát, ekonomika i společnost představují otevřené a dynamické systémy.

pramen: vlastní

Obr. 2
Stát, ekonomika a společnost (model)

Státy, ekonomiky a společnosti mohou zaznamenávat nejenom svůj rozvoj, ale také úpadek, přičemž vzestup nebo útlum jednoho ze subsystémů definovaného pro stát jako moc, území a člověk (antropogenní prvek), pro ekonomiku představující svou podstatou trh: člověk (domácnost), firma a vláda a pro společnost: člověk, vláda/moc a ekonomika, ovlivňuje rozvoj ostatních subsystémů. A přestože stát či firma je z hlediska formy hierarchickou sociální strukturou, do které vstupuje antropogenní složka státu v podobě sociálních vrstev, tříd, etnických, sociálních a jiných skupin, [21] ve své podstatě jde o síťové vztahy. Model má procesní povahu. S jistou nadsázkou lze o představené soustavě také hovořit jako o organismu, kde jednotlivé části, subsystémy představují jeho orgány. Při špatném fungování jednoho, ba dokonce více orgánů může celý organismus nakonec zahynout.

Pojmový a konceptuální aparát sociálních věd, zejména pak sociologie, [21] si vždy vypomáhal při vysvětlování sociální reality analogiemi přebíranými z věd přírodních, zejména pak fyziky a biologie, např.: „*Národ jest kolektivní bytost organická se svou vlastní osobností a nikoli souhrn jednotlivců.*“ [16, s. 97] Tímto způsobem lze také nahlížet na pojem resilience, či češtěji odolnosti, který byl převzat z biologie a lékařských věd. [30, 41] V této analogii platí, že na součásti organismu či organismus jako celek působí škodlivé faktory schopné náhlým nebo dlouhodobým působením snížit nebo zničit jeho funkčnost, tj. poškodit jeho „zdraví“ a „život“. V principu žádný živý organismus nemůže takovým faktorům odolávat celé věky, může však zachovávat stabilitu své existence. [19] U státu, ekonomiky a společnosti a jejich institucí jako sociálních konstruktů se však předpokládá, že by měly bezpečně odolat (přežít) působení takových faktorů, tj. jednotlivých rizik a hrozeb i jejich kombinaci, i za cenu dočasného omezení své funkčnosti, tj. i za cenu dočasné ztráty „zdraví“.

Z jazykového hlediska pochází slovo resilience z latinského slovesa *resalire* = *odskočit*, tj. *pružit*, přesněji předpony *re-* a slovesa *salire* = *skákat/naskočit*. [29] Asi i proto se v československé poúnorové literatuře používá převážně místo „buržoazně dekadentního“ termínu resilience termín pružnost, [10] jež byl pravděpodobně převzat ze sovětské literatury. V podstatě slovo pružnost vyjadřuje fakt, že jakýmkoliv útokem nemá dojít ke zhroucení, rozbití sociální struktury, ale ta má takovému útoku odolat a vrátit se pružně do stavu před útokem. Proto zastánci konceptu resilience (odolnosti) sociálních systémů, jako je stát, [1, 27] ekonomika, [10] obec, region, kraj, [26, 34] rodina nebo jednotlivec [18] věří, že podobně jako si živý organismus může vybudovat odolnost proti působení škodlivých faktorů a zachovat si zdraví, může být odolnost sociálních institucí zvýšena prostřednictvím různých preventivních opatření, tedy že lze vybudovat imunitu určitých samoorganizujících se subsystémů, která posiluje schopnost celého organismu odolat působení definovaných škodlivých vlivů a zároveň po jejich odeznění se seberekonstruční a rekonvalescencí vrátit v požadovaný čas na požadovaný (očekávaný) stupeň funkčnosti. Např. v socialistickém Československu měl sehrávat roli takového komplexního, organizačního a institucionálního opatření jednotný systém branné výchovy obyvatelstva. [40]

Na tomto místě je třeba si uvědomit, že tehdejší komplexní opatření nebyla považována za komplexní jen proto, že do nich bylo zapojeno velké množství institucionálních aktérů z řad společenských organizací, ministerstev a institucí na různých stupních jejich hierarchické organizace, např. v případě jednotného systému branné výchovy to byla republiková ministerstva školství, federální ministerstvo obrany, Československá lidová armáda, Civilní obrana, vysoké, střední a základní školy, národní/státní podniky, obce, města a kraje, Československý červený kříž a SVAZARM, [25] ale také proto, že úspěch opatření byl podmíněn existencí technických prostředků zvyšujících resilienci (odolnost) obyvatelstva, podniků a vlády odolat následkům jaderné války směřující svou podstatou proti existenci státu jako celku. Jednalo se např. o úkryty, systémy varování a vyrozumění, prostředky individuální ochrany jednotlivce apod., [40] které zvyšovaly šance na přežití živé (pracovní) síly, a tudíž i státu, ekonomiky a společnosti v případě, že proti zemím Varšavské smlouvy by byly provedeny jaderné údery plánované v 60. letech 20. století i s využitím manažerských metod. [12]

Některé koncepty resilience sociálních systémů

S výjimkou marxisticko-leninského konceptu odolnosti socialistické válečné ekonomiky [10] pravděpodobně nikdy neexistoval univerzální koncept odolnosti rozsáhlých a složitých sociálních systémů, který by byl aplikován napříč státy. Za výjimku lze považovat iniciativu Evropské komise o evropském programu ochrany kritické infrastruktury. [13, 14] Nejedná se však o koncept resilience (odolnosti) společnosti, jak si lze uvědomit z dokumentu,

z něhož program vychází a který byl přijat v reakci na teroristický útok v Madridu v březnu 2004. Jde o *Strategii Evropské unie pro boj proti terorismu* [14] s podtitulem předcházet, chránit, pronásledovat, reagovat a (s odstupem času poněkud oxymóronovým) závazkem: „*Celosvětově bojovat proti terorismu a současně dodržovat lidská práva, učinit Evropu bezpečnější, umožnit jejím občanům žít v prostoru svobody, bezpečnosti práva.*“ Podle této strategie je klíčovou součástí: „...ochrana. Musíme posílit obranu klíčových cílů, a to snížením jejich zranitelnosti vůči útokům a omezením výsledného dopadu útoku. Členské státy mají za zlepšování ochrany klíčových cílů hlavní odpovědnost, vzájemná propojenost zabezpečení hranic, dopravy a dalších přeshraničních infrastruktur však vyžaduje společnou efektivní činnost EU.“ Rovněž se zde uvádí, že: „*Snižování zranitelnosti evropské kritické infrastruktury vůči fyzickým a elektronickým útokům má zásadní význam. Za účelem dalšího zvýšení naší ochrany jsme se dohodli na zavedení pracovního programu zaměřeného na zlepšení ochrany kritické infrastruktury v Evropě. Naše práce bude i nadále směřovat k tomuto cíli a rozvíjet přístup zohledňující veškerá rizika, který pokládá teroristickou hrozbu za prioritu.*“

Z uvedeného textu vyplývá, že odolnost infrastruktury bude o to vyšší, oč komplexnější bude její ochrana a o co více postoupí integrace komplexních systémů v národní odpovědnosti, jako jsou ochrana hranic, dopravní systémy apod. Proto i v českých podmínkách jsou program a opatření vyplývající z evropské protiteroristické strategie chápány spíše technicistně. Jakoby ochranná technická opatření měla navždy zajistit ochranu kritické infrastruktury, kam mj. patří i v českém pojetí, podle nařízení vlády č. 432/2010 Sb., *o kritériích pro určení prvku kritické infrastruktury*, státní správa nebo nevojenské zpravodajské služby, tj. institucionální složky, jejichž funkčnost se historicky nezakládala na jejich technické stránce, ale na profesionalitě antropogenní komponenty. Přitom každé technické opatření lze časem překonat, tj. znehodnotit investice do něj vložené, a způsobit tak jeho morální amortizaci. [11, s. 56] Na tomto principu byly založeny závody ve zbrojení mezi USA a SSSR v průběhu Studené války. [12] Proč by tomu mělo být jinak i v případě tzv. asymetrických hrozeb, jako je terorismus a v poslední době vedení hybridní války? Morální amortizaci technických ochranných opatření pravděpodobně nelze zabránit, ani realizaci priorit uvedených v části evropské protiteroristické strategie Reagovat, např.: „*rozvinout hodnocení rizik jako nástroj, na kterém je založené budování kapacit reakce na útok; sdílet osvědčené postupy a rozvíjet přístupy k poskytování pomoci obětem teroristických činů a jejich rodinám.*“ K překonání ochranných opatření jednou určitě dojde, a pak je nutné zajistit obnovu funkčnosti napadených systémů, anebo jinak překonat následky takové mimořádné události.

Patří do posledního bodu i společný vývoj konceptu resilience (odolnosti) společnosti? A jestliže je každá společnost uvnitř jednotlivých členských států EU kulturně odlišná v duchu hesla EU *In varietate Concordia*, jsou koncepty resilience (mechanicky) přenositelné mezi jednotlivými státy? Vždyť přenositelnost marxisticko-leninského konceptu socialistické válečné ekonomiky [10] napříč druhým světem tvořícím světovou socialistickou soustavu byla podmíněna unifikací politických institucí, organizačních struktur a politického zřízení socialistických států (lidových demokracií) tvořících satelity prvního státu dělníků a rolníků – Svazu sovětských socialistických republik, známé jako sovětzace společnosti a ekonomiky. Migrační krize přitom ukázala, že plošné zavádění evropského systému nefunguje, neboť EU sama ve svých strategických dokumentech definuje tuto politiku jen slovním spojením „*je třeba, aby...*“ a zároveň je jasné, že např. německý přístup k přijímání uprchlíků byl z českých kulturních pozic odmítnut, neboť jde o přístup jiného národa a: „*Národ pojatý s hlediska hmotného jako souhrn jednotlivců, roztroušených na větším nebo menším území, nemůže se projevit jako celek v témže místě.*“ [16, s. 92] Evropský, podobně jako sovětský, národ stále nebyl vytvořen, ačkoliv v to mnozí z představitelů EU celá desetiletí doufali. Internacionalizace konceptu společenské resilience (odolnosti) uvnitř EU pravděpodobně není možná, má-li zůstat zachováno ono *Jednota v rozmanitosti*, či *Jednota v různorodosti*.

Přesto je žádoucí se alespoň zabývat koncepty hodnocení resilience, které se v literatuře objevily, pokud jsme ochotni si připustit, že dojde k útokům schopných poškodit „zdraví naší společnosti“. Zde to budou tři koncepty prezentované v roce 2014 Reuvenem Galem, [15] Richardem Chasdim [20] a skupinou kolem Daphne Canetti [9] řešící otázku resilience společnosti proti terorismu. Vesměs jde o americké a izraelské autory, tj. autory pocházející z prostředí, kde lze přímo a dlouhodobě pozorovat reakce vlády, společnosti a ekonomiky na terorismus a válečný konflikt, a proto lze tyto koncepty považovat také za koncepty vycházející z praxe. Podobně i marxisticko-leninský koncept socialistické válečné ekonomiky [10] byl založen na Leninových pozorováních průběhu 1. světové války a ověřen Sověty během 2. světové války. Samotní autoři oněch tří konceptů resilience společnosti věří, že při dostatku mezinárodně srovnatelných dat jim jejich koncepty umožní srovnat mezi sebou jednotlivé společnosti (národní státy) podle stupně odolnosti vůči terorismu. Taková očekávání mají význam zejména při vytváření protiteroristických koalic, kde státy v postavení tzv. nejslabšího článku řetězu, tj. s nejnižší resiliencí, představují nejlepší místo pro soustředění úsilí teroristických organizací a s tím spojenou propagandu po provedeném útoku. Základní srovnání těchto tří konceptů zachycuje tab. 1.

Všechny tři koncepty uvedené v tab. č. 1 používají odlišné sociologické techniky a přístupy pro stanovení stupně resilience společnosti proti terorismu. S výjimkou týmu kolem Canettiové se všichni autoři snaží o operacionalizaci konceptu resilience ex-ante, tj. o vytvoření operační definice resilience (odolnosti) společnosti (národa), která by umožňovala měřit stupeň resilience v reálném čase. Tým kolem Canettiové konstruuje resilienci společnosti ex-post z představ respondentů výzkumu a pojmu resilience (odolnosti) společnosti. V rámci kvalitativního výzkumu nechává respondenty odpovědět na otevřenou otázku „*Co je národní resilience?*“ a pak srovnává získané odpovědi. Tímto čistě sociologickým přístupem se zásadně liší od Gala i Chasdiho, neboť takto stanovená resilience je postavena na čistě subjektivním hodnocení situace ze strany jedinců, na jejich aktuální náladě v době sběru dat.

Na tomto místě je třeba si uvědomit, výpověď jednotlivce získanou v rámci tazatelského výzkumu ovlivňují nejenom ideologické postoje jednotlivce, ale také působení sdělovacích prostředků, či dokonce propaganda. V tomto směru by bylo možné uvažovat o tom, že lze částečně zkreslit i výsledky v Chasdiho konceptu resilience, neboť i ten pracuje s tazatelským výzkumem. Naopak Galův koncept společenské resilience pracuje s metodou expertního hodnocení události a kombinovanou hodnocením reakcí společnosti dokumentovanou zpravodajsky sdělovacími prostředky.

Pokud bychom měli rozhodnout, který z konceptů sociální resilience je nejlepší a měl by být např. doporučen Evropskou komisí k zavedení v jednotlivých členských zemích, pak platí, že stejně jako jinde v sociologii není možné upřednostňovat jednu techniku, přístup neb metodu před jinou, protože žádná z nich neposkytuje dokonalou či jen dostatečně komplexní informaci, je nutné ctít princip komplementarity a tolerance, [32] máme-li získat co nejvíce informací o zákonitostech chování přirozených systémů. Nicméně z pohledu jednoduchosti a rychlosti stanovení stupně resilience společnosti se lze domnívat, že pro hodnocení efektivnosti politik a jejich jednotlivých opatření navrhovaných a prováděných vládami s cílem zvýšení národní (společenské) resilience, lze dobře využít Chasdiho i Galův koncept, z kterého si lze explicitně uvědomit systémovou, či síťovou, procesní povahu resilience společnosti jako její systémovou vlastnost.

Tabulka 1
Srovnání konceptů společenské (národní) resilience (odolnosti)

koncept	přístup k operacionalizaci pojmu resilience	měřené veličiny	srovnávané státy a období
Chasdi R. (objektivní pohled – expertní hodnocení)	případové studie pro jednotlivé státy; sumace faktorů ve slučích tvořících definici resilience (primární indikátor) ve druhé a třetí úrovni; komponenty hodnoceny jednoduchou škálou	<ul style="list-style-type: none"> - terciální indikátory: změny vlády nebo ve vládě, omezení lidských práv (zavedení identifikace, omezení svobody pohybu, masové zatýkání, zákaz vycházení); čas potřebný k zotavení finančních trhů a změna hospodářské politiky; změny ve vojenské a bezpečnostní politice (omezení nasazení, odchod z koalice apod.) - sekundární indikátory složené s indikátorů terciálních (udržitelnost vlády, zásah do individuálních občanských práv a svobod, ekonomická stabilita, dodržení politických a vojenských závazků) 	5: Izrael, Rusko, Španělsko, Velká Británie, USA v době největších teroristických útoků
Gal R. (subjektivní hodnocení databází evidovaných podnětů)	multikorelační analýza časové řady s měsíční periodou; srovnání frekvence a typů útoků s chováním veřejnosti a jejich postojů k budoucnosti; resilience = negativní, nebo neutrální korelace mezi útoky a hodnotami sociologického šetření	<ul style="list-style-type: none"> - útoky, sebevražedné útoky, počet obětí (databáze) - osobní pohoda v minulosti, nyní a očekávání do budoucna (škála) - strach z útoků (škála) - ochota žít v Izraeli (%) - hodnocení „kondice“ státu ze strany respondenta výzkumu (škála) 	1: Izrael během 2. intifády
Canetti D. et al (subjektivní pohled)	mezinárodní srovnávací kvantitativní a kvalitativní výzkum individuálního chápání pojmu resilience a vnímání skupiny rizik na reprezentativním vzorku osob; resilience definována čistě sociologicky na základě výpovědi respondentů výzkumu	<ul style="list-style-type: none"> - odpověď na otevřenou otázku: „<i>Co je národní resilience?</i>“ a definování 6 tematických shluků považovaných za faktory resilience - odpověď na otevřenou otázku: „<i>Co považujete za tři největší rizika pro Vaši zemi?</i>“ a jejich uskupení do podmnožin 	2: Izrael a USA v roce sběru dat (2004)

pramen: [9, 15, 20]

Jak v Galově, tak i Chasdiho konceptu resilience společnosti se určuje stupeň její resilience pomocí měření síly odpovědi vlády, obyvatelstva nebo investorů na teroristickou aktivitu, tj. změnou jejich chování, postoje k terorismu. Předpokládá se, že pokud terorismus dosáhne zamýšlené změny v chování vlády, obyvatelstva nebo investorů, klesá resilience společnosti. Pokud bychom to měli ukázat na strategickém závazku EU: „*Celosvětově bojovat proti terorismu a současně dodržovat lidská práva, učinit Evropu bezpečnější, umožnit jejím*

občanům žít v prostoru svobody, bezpečnosti práva.“ [14], znamenala by změna společenské resilience: omezování lidských/občanských práv přiznávaných obyvatelům EU nebo jejího členského státu, dlouhodobě omezování investic, neboť investoři prostor nepovažují za bezpečný, a ustupování vládních autorit z boje proti terorismu, tj. polevení v tlaku vlád i EU na teroristické organizace a sítě kdekoli na světě.

Pokud mezi sebou srovnáváme Chasdiho a Galův koncept společenské resilience (odolnosti), poskytuje Galův koncept komplexnější informaci, což je ovšem spojeno s nutností získat dostatek dat potřebných pro korelační analýzu. Naopak Chasdiho přístup ke stanovení resilience společnosti je sice založen na metodicky chybném zobecnění z jednoho případu na celek, např. z výbuchu v Ústí nad Labem bychom činili závěry pro Prahu nebo celou Českou republiku, poznání týkající se stupně společenské resilience si však lze udělat již krátce po hodnocené události na základě předem vybraných hodnocení předem vybraných atributů chování vlády. I zde však platí, že jde jen o ordinalistický koncept umožňující sledovat, zda se resilience změnila a jaké komponenty k tomu přispěly, ale nelze odpovědět na otázku o kolik/kolikrát. Výhodou je, že koncept lze použít pro hodnocení každé události o srovnatelné závažnosti a z bodového skóre stanovit, zda se oproti minulosti společnost nějak posílila nebo oslabil. Chasdi hodnocené země řadí podle dosaženého skóre na země s nízkým, spíše nízkým, středním, spíše vysokým a vysokým stupněm resilience. Jeho koncept shrnuje **tab. 2**.

Tabulka 2
Chasdiho koncept resilience společnosti

	atribut	Sledované atributy					
		terciální	sekundární	primární			
-	A	změna vlády	udržitelnost vlády	resilience společnosti			
0		změna ministra					
+		žádná změna					
-	B1	extra identifikace osob vládou	zachování práv a svobod				
0		extra identifikace osob dobrovolně					
+		žádná změna					
-	B2	omezení pohybu úplné			zachování práv a svobod		
0		omezení pohybu selektivní					
+		žádná změna					
-	B3	zatýkání masové				zachování práv a svobod	
0		zatýkání omezené					
+		žádné					
-	B4	zákaz vycházení úplný					zachování práv a svobod
0		zákaz vycházení selektivní					
-		žádný					
+	C	zotavení akciových trhů do 7 dnů		odolnost ekonomiky			
0		zotavení akciových trhů do 8-21 dnů					
-		zotavení akciových trhů nad 21 dnů					
-	D	politické a vojenské závazky, postoje a ambice omezeny (bod za každou změnu)	stabilita politických závazků v obranné a bezpečnostní politice				
0		žádná změna					
+		politické a vojenské závazky, postoje a ambice rozšířeny (bod za každou změnu)					

pramen: [20]

legenda:

-... oslabuje resilienci (-1 bod), 0... žádná změna resilience (1 bod), +...posílení resilience (2 body)

Podle Chasdiho metodologie existuje vždy určitý stupeň resilience společnosti proti teroristickým útokům. Resilience v aritmetickém pojetí existuje, jestliže platí $A+B+C$ nebo D , nebo A nebo $B+C+D$, anebo $A+B$ nebo $C+D$, či $A+B+C+D$. Splnění příznaku je bodováno. Chasdi na pětípásmové stupnici s pomocí bodování mezi sebou srovnával pět států, kde Španělsko zařadil mezi neodolné státy a Velkou Británií naopak mezi odolné státy vůči terorismu. USA zařadil do průměru a Rusko a Izrael mezi státy spíše odolné. [20] Využili jsme Chasdiho konceptu resilience pro hodnocení teroristických útoků uskutečněných v roce 2016 ve Francii a Belgii. V rámci tohoto konceptu resilience společnosti proti terorismu se Francie i Belgie zařadily mezi země spíše odolné vůči terorismu. Chasdiho koncept resilience (odolnosti) společnosti vůči terorismu lze jistě dále doplňovat a rozvíjet či přizpůsobovat národním potřebám (nacionalizovat).

Evropská unie, Česká republika a problém prosazení konceptu resilience

Resilience (odolnost) jako vlastnost systémového prvku nebo dokonce celého systému je důležitá, jestliže se očekává útok, úder na tento prvek/systém, který jej má destruovat, zničit, zásadně omezit jeho funkčnost. V tom případě je důležité, aby byl pružný, aby se jeho funkcionality po takovém úderu nezměnily, nebo se změnily co nejméně. Nepočítáme-li s takovou destrukční událostí, zpravidla s resiliencí (odolností) jako systémovou vlastností požadovanou při výstavbě systému nepočítáme. Nepřekvapí proto, že s požadavkem vytvoření resilience v bezpečnostním systému se lze ještě setkat např. ve *Vojenské doktríně České a Slovenské Federativní Republiky* vyhlášené Federálním shromážděním ČSFR na 14. společné schůzi Sněmovny lidu a Sněmovny národů dne 20. 3. 1991, např.: „*Hlavním úkolem Československé armády je na základě zjištění příprav k vojenskému napadení ČSFR odvrátit ohrožení suverenity ČSFR včasným přijetím nezbytných obranných opatření. V případě napadení odrazit pozemní i vzdušný útok agresora z kteréhokoliv směru a na kteroukoliv část území ČSFR. Síly, které pronikly na území republik, ničit aktivní činnosti pravidelných nebo mobilizačně rozvinutých sil k obnovení územní celistvosti a suverenity státu. Zabezpečovat obranu a ochranu obyvatelstva a důležitých objektů pro funkci státu na celém území ČSFR a likvidovat následky napadení nepřítelem... Civilní obrana jako součást obrany státu zahrnuje komplex organizačních, odborných, materiálních a technických opatření, směřujících k ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot společnosti proti následkům přírodních, průmyslových a ekologických katastrof v míru a proti následkům napadení území prostředky nepřítele za války. Přípravy k civilní obraně jsou centrálně řízeny.*“, ale s odkazem na minimalizaci možnosti válečného konfliktu po rozpadu bipolarity tento požadavek z českých strategických dokumentů formujících mírovou podobu bezpečnostního systému po rozpadu československé federace mizí, jak lze ukázat v tab. č. 3.

Tabulka 3

Zmínky o požadavku resilience (odolnosti) společnosti v českých strategických dokumentech řešících bezpečnost společnosti v letech 1999 až 2016

období	bezpečnostní strategie (BS)	koncepte ochrany obyvatelstva (KOO)
1999-2003	BS 1999: -	-
2001-2003	BS 2001: -	KOO 2002 (2006/2013): -
2003-2011	BS 2003: -	KOO 2008 (2013/2020): kap. 4.1.3 (KI)
2011-2015	BS 2011: odst. 7, 15, 31, 56, 69, 96	KOO 2013 (2020/2030): kap. 3.2/3.2.3
2015+	BS 2015: odst. 7, 15, 30, 34, 66, 75, 104	(KI),

pramen: [3, 4, 5, 6, 7, 22, 23, 24]

Jak si lze uvědomit z tab. 3, ke zvýraznění potřeby výstavby prvků národního bezpečnostního systému na principech pružnosti dochází až po vstupu České republiky do Evropské unie a formulování *Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu* v roce 2005 [14] a vytvoření *Evropského programu ochrany kritické infrastruktury*. [13] S ohledem na přerušení cyklického přehodnocování a aktualizace bezpečnostní strategie po parlamentních volbách v roce 2006 jistě nepřekvapí, že požadavek se znovu neobjevil v bezpečnostní strategii jako hlavním dokumentu tvořícím rámec pro výstavbu a použití bezpečnostního systému, ale až v dokumentu určeném pro řízení výstavby sice důležité části bezpečnostního systému, ale jen jedné ze součástí tohoto komplexního systému. Šlo o koncepci ochrany obyvatelstva, a to jen s odkazem na potřebu ochrany kritické infrastruktury (KI).

S ohledem na „sborníkový“ způsob tvorby bezpečnostní strategie, kdy do návrhu textu dokumentu v gesci Ministerstva zahraničních věcí přispívají „svou troškou do mlýna“ jednotlivá ministerstva a jiné orgány státní správy zapojené do výstavby bezpečnostního systému, aby posléze v připomínkovém řízení před schválením dokumentu vládou České republiky jednotně demonstrovali souhlas s výsledným textem, lze soudit, že slovo odolnost se v *Bezpečnostní strategii ČR 2011* [7] začalo používat explicitně až pod vlivem jeho dřívějšího použití v *Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020*. [23] A tak to nakonec zůstalo i v její aktualizované verzi z roku 2015, [24] jež již sice nevznikala široce napříč bezpečnostní komunitou jako *Bezpečnostní strategie ČR 2011*, ale o to větší publicity se jí dostalo zásluhou think-tanku Evropské hodnoty [8].

Koncept resilience (odolnosti) se však v textu většinou objevuje v posunutém, a v rámci dokumentu i posunovaném významu. – Přispěvatelé vkládali své individuální (ministrské) chápání pojmu, což v rámci jednoho dokumentu generuje zajímavý sémantický rozptyl, jak lze dokumentovat jednotlivými citacemi. Např. teze: „*Ačkoli je za zajišťování bezpečnosti primárně odpovědná vláda, pro snižování rizik naplnění hrozeb je žádoucí aktivní spolupráce občanů ČR, podnikajících právnických a fyzických osob a orgánů veřejné správy. Tímto způsobem dochází k posílení celkové odolnosti společnosti vůči bezpečnostním hrozbám.*“ [7, odst. 7] vedle toho, že připouští riziko rizika (riziko, že pravděpodobnost hrozby dosáhne hodnoty 1) a spolupráci nepovažuje za druh aktivity, navíc tvrdí, že pokud se podnikatelé a obyvatelé České republiky zapojí do vládních programů zvyšování bezpečnosti, bude společnost proti hrozbám odolnější (aniž se říká o kolik nebo kolikrát).

Zvyšování společenské resilience (odolnosti) lze dosáhnout prosazováním dalších významných zájmů: „*Účelem prosazování dalších významných zájmů je přispět k zajištění životních a strategických zájmů a zvyšovat odolnost společnosti vůči bezpečnostním hrozbám. Mezi další významné zájmy zejména patří: snižování kriminality s důrazem na hospodářskou kriminalitu; vytváření podmínek pro tolerantní občanskou společnost, potlačování extremismu a jeho příčin; zvyšování efektivity a profesionality státních institucí a soudnictví, a v této souvislosti posilování spolupráce veřejné správy s občany a podnikajícími fyzickými a právnickými osobami...*“ [7, odst. 15] V duchu předchozí citace však lze odolnost zvyšovat jen tehdy, bude-li spolupráce s podnikateli a občany v České republice hnána jejich zájmem o spolupráci. Proč by ale měli investovat do spolupráce se státem, která pro ně znamená větší náklady, a tedy nižší ziskovost? Tvrzení, že: „*Úspěšné prosazování bezpečnostních zájmů vyžaduje také zapojení občanů, právnických a fyzických osob a orgánů veřejné správy do zajištění bezpečnosti a celkové posilování odolnosti společnosti vůči bezpečnostním hrozbám.*“ [7, odst. 31] je v podstatě jiným vyjádřením již jednou napsaného. Tvrdí se zde však, že úspěšné prosazení státních bezpečnostních zájmů je podmíněno posilováním odolnosti společnosti, což je blízko významu pojmu resilience/odolnost/pružnost společnosti v případě mimořádných událostí tak, jak bylo uvedeno výše.

V textu se ovšem vyskytují formulace, které jsou z jazykového hlediska obtížné pochopitelné, např.: „*ČR upřednostňuje budování systémů pružné odolnosti schopných nejen*

minimalizovat dopady kybernetického útoku, ale také uvést systém rychle zpět do funkčního stavu.“ [7, odst. 51] Bezpochyby jde o dobrou definici resilience, spojení „pružná odolnost“ však navozuje podobnou situaci, jako jsou lidová demokracie (lidová lidovláda), pro zdůraznění, že jde skutečně o vládu lidu pro lid, nebo konkrétní příklad (příkladný příklad) pro zdůraznění, že jde skutečně o ukázkou praxe. V duchu dřívějšího jazykového výkladu dostáváme budování systémů pružné pružnosti. Naopak teze, že: „*Ochrana kritické infrastruktury a strategických podniků, zejména v odvětví energetiky – v pododvětvích elektrina, zemní plyn, ropa a ropné produkty, tepelná energie – a odvětví informačních a komunikačních technologií vyžaduje: zvyšování ochrany a odolnosti prvků národní a evropské kritické infrastruktury...*“ [7, odst. 69] je v podstatě korektní.

V kontrastu s první citací příznávající, že v duchu zákona č. 110/1998 Sb., *o bezpečnosti České republiky*, ve znění pozdějších předpisů, je ústavní povinností vlády zajišťovat bezpečnost, teze, že: „*Vláda aktivně podporuje přípravu obyvatelstva na řešení mimořádných událostí a krizových situací a zabezpečuje spolupráci orgánů krizového řízení se soukromým sektorem v oblasti předcházení krizovým situacím a zvyšování odolnosti ČR proti jejich vlivům.*“ [7, odst. 96] v podstatě říká, že příprava obyvatelstva v oblasti jeho bezpečnosti není povinná, přesto lze takto zvyšovat společenskou resilienci proti následkům mimořádných událostí. To je poměrně překvapivé zjištění proti přístupu, který dříve razil jednotný systém branné výchovy [25, 40] vyžadující povinnou participaci obyvatelstva, protože obyvatelstvo bylo klíčem pro zajištění pružnosti ekonomiky i společnosti komunistického státu. Jednotný byl v té době i koncept společenské/ekonomické resilience, tedy resilience/odolnosti/pružnosti společnosti a ekonomiky při případném vojenském útoku na Československo.

To otvírá diskusi o ideologické povaze bezpečnostní strategie a dalších programových dokumentů v této oblasti. Přestože bezpečnostní politika nemůže mít vzhledem k ústavní povinnosti české vlády (státu) zajistit svrchovanost a územní celistvost, ochranu demokratických základů státu a ochranu životů, zdraví a majetkových hodnot povahu pravicovou (neoliberální) nebo levicovou (komunistickou), je třeba si uvědomit doktrinální (ideologické) ukotvení bezpečnostní politiky v modelu Pestoffova trojúhelníku [31]. S ohledem na skutečnost, že se v textech strategických dokumentů nakonec musí projevit politické preference vládnoucích stran, když je mají jejich zástupci schvalovat/odmítnout hlasováním v podobě usnesení vlády, otvírá se otázka, zda lze zajistit stejnou úspěšnost dosažení cílů bezpečnostní politiky vyžadující jednak participaci trhu (podnikatelských právnických a fyzických osob) i občanské společnosti (jednotlivci a spolky) jak jejich dobrovolnou, tak také nucenou účastí.

Ve vztahu k normativnímu požadavku bezpečnostní strategie i bezpečnostní komunity podílející se na vzniku textů strategií a koncepcí operujících s přáním dosáhnout resilience (odolnosti) české společnosti a ekonomiky se proto objevuje určitý rozpor, srovnávají-li se texty bezpečnostních strategií vzniklých v době levicových (1999, 2001), levicově-liberálních (2003, 2015) a pravicových vlád (2011). Ten se projevuje třeba návrhy k návratu k osvědčeným řešením z období komunismu, jež mohou zajistit resilienci jednotlivců, komunit, podniků, regionů a státu, např. znovuzavedení branné výchovy v duchu zákona č. 73/1973 Sb., *o branné výchově*, pro jejíž úspěšnou aplikaci však již neexistuje nejenom potřebné zázemí, vytvářené např. zákonem č. 128/1968 Sb., *o Národní frontě* a zákonem č. 68/1951 Sb., *o dobrovolných organizacích a shromážděních* v podobě zakotvení určitých způsobů jednání typických pro mimořádné situace (např. demokratický centralismus), ale tato opatření mohou být i přes jejich přítomnost ve strategických dokumentech dlouhodobě vládou opomíjena (nestanou se financovaným a státem rozvíjeným programem) právě pro neslučitelnost s ideologickou doktrínou odpovídající aktuální vládě.

Za indikaci naznačeného rozporu lze ve vztahu k první citaci z *Bezpečnostní strategie ČR 2011* [7, odst. 7] považovat např. dlouhodobé snižování počtu jednotek požární ochrany a osob zapojených do požární ochrany v České republice, jak je patrné z tab. 4.

Tabulka 4
Počty hasičů a jednotek požární ochrany v České republice v letech 1989, 2000, 2005, 2010 a 2015

	1989	2000	2005	2010	2015
počet jednotek požární ochrany	11 986	9 216	8 374	7 925	7 561
počet hasičů	151 535	109 254	92 682	82 600	79 880
z toho					
profesionálních*	10 570	11 612	9 006	9 178	9 377
dobrovolných**	140 965	97 642	83 679	73 422	70 503

* v roce 1989 útvary požárních sborů okresů a závodní požární útvary podniků, v ostatních letech směnovní příslušníci HZS ČR, členové jednotek požární ochrany podniků a vojenské hasičské jednotky

** jednotky požární ochrany: II, III, V, VI

pramen: [2, 36, 37, 38, 39]

V duchu jedné z tezí o resilienci společnosti použité v *Bezpečnostní strategii ČR 2011* lze z tab. 4 usuzovat na pokles resilience (odolnosti) české společnosti, pokud bychom ji odvozovali od počtu jednotek požární ochrany a osob přímo zapojených do zajišťování jejich pohotovosti. V roce 2015 byl oproti roku 1989 počet dobrovolných hasičů poloviční a síť požárních stanic zřídla o 1/3. Vedle demilitarizace území České republiky tu proběhl také paralelní proces v podobě snižování počtu jednotek požární ochrany podniků a obcí. Zatímco v roce 1989 tu existovalo 138 závodních požárních útvarů podniků a 2 585 závodních požárních sborů podniků, [2] v roce 2015 to bylo jen 98 jednotek požární ochrany podniků, z toho 17 vojenských hasičských jednotek a 144 jednotek sboru dobrovolných hasičů podniků. [39] Podobný vývoj lze zaznamenat i u obcí, kde v roce 1989 existovalo 9 052 veřejných požárních sborů, [2] ale v roce 2015 jen 7 078. [39] V kontextu vzniku *Bezpečnostní strategie ČR 2011* vytvořené neoliberálně orientovanou vládou a převzetí většiny jejího textu do *Bezpečnostní strategie ČR 2015* vytvořené levicově liberální vládou je patrné, že navzdory rozdílné ideologické garanci dokumentu se trend poklesu resilience společnosti proti bezpečnostním hrozbám měřený zmenšováním hustoty sítě pokrytí území České republiky jednotkami požární ochrany prohlubuje.

Z tab. 4 lze tedy pozorovat nejenom nástup neoliberalismu také v bezpečnostní politice, kde v případě podniků mnohé z jednotek požární ochrany zanikly v důsledku transformace národní ekonomiky, privatizace a preferencí nových majitelů směrem k minimalizaci nákladů na úkor požární bezpečnosti, ale také pokračování této doktríny v bezpečnostním systému, které je nezávislé na střídání pravicových a levicových vlád. Stejně tak lze pozorovat prohlubující se oslabování občanského sektoru, které je určené povětšinou volebními preferencemi na komunální úrovni. Podniky z pozice neoliberální doktríny přenášejí problém požární ochrany na obce a stát a obce se v logice doktríny anarchie vzdávají svých prostředků pro požární ochranu a spoléhají se na stát. Přitom právě robustní systém požární ochrany byl až do roku 1990 vybudován s cílem resilience podniků a obcí v případě války a schopnosti odolat leteckým úderům. [40]

Závěr

Zájem o pojem resilience (odolnost/pružnost) společnosti v Evropě opadl s koncem Studené války na přelomu 80. a 90. let 20. století. K renesanci zájmu pak dochází s vlnou teroristických aktivit, zejména pak po útoku na budovy Světového hospodářského centra v New Yorku v září 2001. V současnosti je zájem o pojem resilience (odolnost/pružnost) společnosti motivován objevením možnosti vedení hybridní války. I díky tomu se v odborné literatuře objevují návrhy na konceptualizaci a operacionalizaci pojmu resilience společnosti postavené na normativním, tak i deskriptivním přístupu.

Resilience se stala také agendou činnosti Evropské komise prezentovanou *Strategií Evropské unie pro boj proti terorismu a Evropským programem ochrany kritické infrastruktury*. Přístup Evropské unie je však orientován technicistně na vývoj technických opatření směřujících ke zvýšení bezpečnosti, které jako inovace představují inovace vedoucí ke zvýšení konkurenceschopnosti členské země, kde inovace vznikla a byla zavedena do výroby a prodeje. Otázka konstrukce komplexního (holistického) konceptu národní resilience byla ponechána národním vládám. Některé z nich, cítíce se ohroženy hybridním vedením války, již započaly s vývojem takového konceptu, např. Finsko [1].

Česká republika je na začátku tvorby vlastního konceptu odolnosti společnosti, byť termín volně zmiňuje v některých dokumentech, kterými se řídí výstavba bezpečnostního systému a jeho schopností. V této souvislosti platí, že v případě přirozeného systému, kterým je společnost nebo ekonomika, je asi nemožné vytvořit dokonalý koncept resilience. Přesto však lze využít koncepty, které již byly formulovány na akademické bázi a vzájemně se doplňují. Jde o koncepty zaměřené na resilienci společnosti proti terorismu, např. Galův, Chasdiho a Canettiové sociologické koncepty. V každém případě, pokud by se česká vláda rozhodla vyvinout svůj koncept a model resilience české společnosti proti působení rizik a hrozeb uváděných v bezpečnostní strategii a jiných koncepčních dokumentech, měl by být využit právě přístup společenských věd a koncept se soustředit na antropogenní složku bezpečnostního systému. Společnost je totiž právě tvořena obyvateli, obyvateli s volebním právem (občan, volič) a daňovými poplatníky z řad fyzických a právnických osob, kterým je vláda z Ústavy odpovědná za vytváření bezpečného prostředí pro jejich sociální a ekonomický rozvoj.

Příspěvek byl zpracován s podporou IGA Univerzity Pardubice v souvislosti s řešením projektu č. SGS_2016_023 „Ekonomický a sociální rozvoj v soukromém a veřejném sektoru“.

Literatura

- [1] AATOLA, M. Forward Resilience and Networked Capabilities: Finland's Softer Power Tools in the Wake of Ukraine. In: HAMILTON, D.S., A. SIMONYI a D.L. CAGAN, eds. *Advancing US-Nordic-Baltic Security Cooperation*. Washington D.C.: Center for Transatlantic Relations (CTR), 2014.
- [2] č.j. MV-17777-23/PO-KGR-2016 Dotaz na statistické údaje z roku 1989 dle zákona... Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2016.
- [3] *Bezpečnostní strategie České republiky* [1999]. Praha: AVIS, 1999. [usnesení vlády ČR č. 123 z 17. 2. 1999, k Bezpečnostní strategii České republiky]
- [4] *Bezpečnostní strategie České republiky* [2001]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2001. [usnesení vlády ČR č. 80 z 21. 1. 2001, o Bezpečnostní strategii České republiky]

- [5] *Bezpečnostní strategie České republiky* [2003]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, Ústav mezinárodních vztahů, 2004. [usnesení vlády ČR č. 1254 z 10. 12. 2003, k novelizaci Bezpečnostní strategie České republiky]
- [6] *Bezpečnostní strategie České republiky* [2011]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2011. ISBN 978-80-7441-005-5. [usnesení vlády ČR č. 665 z 8. 9. 2011, Bezpečnostní strategie České republiky]
- [7] *Bezpečnostní strategie České republiky 2015*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, Ústav mezinárodních vztahů, 2015. ISBN 978-80-7441-005-5. [usnesení vlády ČR č. 79 z 4. 2. 2015, Bezpečnostní strategie České republiky 2015]
- [8] *Bezpečnostní strategie České republiky 2015: kvalitní koncepce, které by se politici měli držet* [Komentář think-tanku Evropské hodnoty 2015-02-04]. Praha: Evropské hodnoty, 2015 [online] [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2015/02/Koment%C3%A1%C5%99-BS-2015.pdf>
- [9] CANETTI Daphna, Israel WAISMEL-MANOR, Naor COHEN a Carmit RAPAPORT. What Does National Resilience Mean in a Democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*. 2014, Vol. 40, No. 3, s. 504–520.
- [10] CAVAR, J. Životnost ekonomiky. In: FOGEL, J., ed. et al. *Válečná ekonomika*. Praha: Naše vojsko, 1980, s. 202–219.
- [11] ČECH, V. a V. KLABAN. *Výzkum a vývoj modelu hodnocení efektivnosti zbraní a výzbroje* [závěrečná zpráva k projektu GAČR č. 101/01/0377]. Brno: Akademie, o.p.s, 2002.
- [12] ENTHOVEN, A.C. a K.W. SMITH. *How much is enough? Shaping the defense program 1961-1969*. Dotisk 1. vyd. Santa Monica: RAND, 2005. ISBN 0-8330-3826-5.
- [13] EU COM(2006) 786 EU. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on a European Programme for Critical Infrastructure Protection* [on-line]. Brussels: European Komision, 2006 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0786&from=EN> cited on 2016-02-25
- [14] 14469/4/05 REV4. *Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu* [online]. Brusel: Rada EU, 2005 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie-eu-pro-boj-proti-terorismu.pdf
- [15] GAL, Reuven. Social Resilience in Times of Protracted Crises: An Israeli Case Study. *Armed Forces & Society*. 2014, Vol. 40, No. 3, s. 452–475.
- [16] GAVET, A. *Umění velitelské. Velitelské zásady pro důstojníky všech hodností*. Praha: L. Souček, 1922.
- [17] *Global Peace Index 2016. Ten Years of Measuring Peace* [online]. Sydney: Institut for Economics and Peace, 2016 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI%202016%20Report_2.pdf
- [18] GRUHL, M. a H. KÖRBÄCHER. *Psychická odolnost v každodenním životě*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0345-2.
- [19] HOLLING, Crawford S. Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973, Vol. 4, No. 1, s. 1–23.
- [20] CHASDI, Richard J. A Continuum of Nation-State Resiliency to Watershed Terrorist Events. *Armed Forces & Society*. 2014, Vol. 40, No. 3, s. 476–503.
- [21] JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-644-5.
- [22] *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2002. [usnesení vlády ČR č. 416 z 22. 4. 2002, ke Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015]
- [23] *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2008. [usnesení vlády ČR č. 165 z 25. 2. 2008, Vyhodnocení stavu realizace Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015 a Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020]

- [24] *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2013. [usnesení vlády ČR č. 805 z 23. 10. 2013, ke Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030]
- [25] KROBATH, J., J. KRUPÍČKA a J. BÍLEK. *SVAZARM 1951-1991*. [nepublikovaný rukopis]. Praha: [Naše vojsko], 1991.
- [26] LANGELAND, K., D. MANHEIM, G. McLEOD a G. NACOUZI. *How Civil Institutions Build Resilience Organizational Practices Derived from Academic Literature and Case Studies*. Santa Monica: RAND, 2016. ISBN 978-08-330-9201-4. doi: 10.7249/RR1246
- [27] LEWIN, E. *National Resilience during War. Refining the Decision-Making Model*. New York: Lexington Books, 2012. ISBN 978-0-7391-7458-6.
- [28] MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vyd. Brno: MU, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.
- [29] ONIONS, C.T., ed. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press, 1966. ISBN 019-86-1112-9.
- [30] PERNICA, B. a H. TOMÁŠKOVÁ. Resilience of the European Nations against Anthropological Risks: A Need of Development of Holistic Framework. In: SOLIMAN, K.S., ed. *Proceedings of The 27th International Business Information Management Association Conference, May 4-5, 2016, Milan, Italy*. Innovation Management and Education Excellence Vision 2020: From Regional Development Sustainability to Global Economic Growth. Milan: International Business Information Management Association, 2016, s. 748–752. ISBN 978-0-9860419-6-9.
- [31] PESTOFF, VA. Third Sector and Cooperative Services: An Alternative to Privatization. *Journal of Consumer Policy*. 1992, Vol. 15, No. 1, s. 21–45.
- [32] PETRUSEK, M. Princip komplementarity a problém tolerance v sociologii. In: *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 27–50. ISBN 80-7066-799-0.
- [33] POTŮČEK, M. Trh, stát, občanský sector jako regulátory života společnosti. In: POTŮČEK, M., ed. et al. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005, s. 85–120. ISBN 80-86429-50-4.
- [34] RENSCHLER, C.S., A.E. FRAZIER, L.A. ARENDT, G.P. CIMELLARO, A.M. REINHORN a M. BRUNEAU. Developing the ‘PEOPLES’ Resilience Framework for Defining and Measuring Disaster Resilience at the Community Scale. In: *Proceedings of the 9th U.S. National and 10th Canadian Conference on Earthquake Engineering, July 25-29, 2010*. Toronto, Ontario, Canada, 2010.
- [35] SAMUELSON, P.A. a W.D. NORDHAUS. *Ekonomie*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0494-X.
- [36] *Statistická ročenka 2000 Česká republika: činnost jednotek PO, požáry, prevence, náklady na požární ochranu*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2001. [příloha 150-hoří 3/2001]
- [37] *Statistická ročenka 2005 Česká republika: požární ochrana, integrovaný záchranný systém, Hasičský záchranný sbor ČR*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2006.
- [38] *Statistická ročenka 2010 Česká republika: požární ochrana, integrovaný záchranný systém, Hasičský záchranný sbor ČR*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2011.
- [39] *Statistická ročenka 2015 Česká republika: požární ochrana, integrovaný záchranný systém, Hasičský záchranný sbor ČR*. Praha: Generální ředitelství HZS ČR, 2016.
- [40] ŠTAIGL, Jan. Jednotný systém brannej výchovy obyvatelstva a jeho realizácia na Slovensku v rokoch 1969–1991. *Vojenská história*. 2012, roč. 16, č. 2, s. 125–156. ISSN 1335-3314.
- [41] WINDLE, Gill. What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*. 2011, Vol. 21, No. 2, s. 152–169. doi:10.1017/S0959259810000420.